

“ORFEU I EURÍDICE, O EL CONCEPTE DE SEGONA OPORTUNITAT EN EL MÓN DE LA UNIVERSITAT”

Aquests dies, des que vaig saber que us havia de parlar avui, he estat dubtant entre fer un discurs emocional o fer-ne un de racional. Els fets que han originat l'acte d'avui demanarien probablement un discurs del primer tipus, però una certa llunyania del 14 de gener i el to que s'ha volgut donar a aquesta reunió, no només reivindicativa sino també de reflexió sobre què és la universitat avui, què és l'autonomia universitària, què som com a comunitat i cap on volem anar, fan que un discurs de tipus més racional sigui també desitjable. Per això, i davant del dubte, he decidit combinar les dues coses, i fer-ho, si m'ho permeteu, amb una certa brevetat, perquè no tinc massa clar que hagi de ser jo una de les persones que us han de dirigir la paraula avui. Però com que no m'han deixat triar, m'haureu d'escoltar uns minuts.

Des de l'antiguitat, qualsevol discurs que es preui de dur aquest nom du també un títol, i el meu és “Orfeu i Eurídice o el concepte de segona oportunitat en el món de la universitat.” M'heu de permetre usar una història antiga i emblemàtica de moltes coses, per poder-vos parlar dels dos conceptes que jo trobo claus, tant en relació amb el 14 de gener, com amb el que pugui succeir des d'ara arran d'aquells fets. Són els conceptes de “viatge iniciàtic” i de “segona oportunitat.”

Deixeu-me que us parli una mica d'un dels més grans poetes de l'antiguitat, Virgili, i d'un dels passatges més significatius i bells de la seva obra, la part final del llibre quart i darrer de les seves Geòrgiques. Les Geòrgiques són un poema de la terra, en què un home de la terra explica d'una manera poètica, però pràctica alhora, com ens hem de relacionar amb la naturalesa i les seves maneres, amb els conreus i amb els animals. El poeta tenia previst homenatjar al final d'aquesta obra un dels millors amics, i protector seu al mateix temps, Corneli Gal, poeta, soldat i polític (una combinació, en aquells temps, no estranya). Corneli Gal era prefecte d'Egipte i home d'èxit, també literari, però va topar amb les intrigues i la gelosia del que seria futur

príncep August, Octavià, i aquest va decidir fer-lo fora dels seus càrrecs i condemnar la seva memòria. Corneli va acabar suicidant-se. Aquest esdeveniment va crear també un problema al seu amic Virgili, que va haver de modificar la part final de la seva darrera Geòrgica per la desgràcia en què havia caigut el seu amic, a qui anava en principi dedicada. I què va fer el genial poeta? Va triar de canviar el final previst per una metàfora, per una història que li servís per parlar de la desgràcia del seu amic, sense fer-ho explícitament, per parlar de l'arbitrarietat i de la gratuïtat de certes decisions i situacions, sense fer-ho explícitament, i per fer una lloança de les segones oportunitats, que tots necessitem després d'una experiència traumàtica del tipus que sigui, sense fer-ho explícitament.

Va triar la història d'Orfeu i Eurídice, que acabava malament, com va acabar també malament la del seu amic Corneli, però que li servia per tot el que acabo de dir. I vosaltres em permetreu, de fet no podeu fer altra cosa, que jo també usi les paraules del poeta i la metàfora que representa la seva tria d'aquella trista història, per parlar-vos del 14 de gener i del nostre futur. Potser, i ho dic amb tota la modèstia, serà una bona manera d'embellir un fet que, per ell mateix, va ser lleig, injustificat, arbitrari i estèril, i al que, ara, encara no li trobo cap justificació raonable.

Orfeu era un poeta de talent i hermós, que s'acompanyava d'una meravellosa cítara, i es va enamorar de la més senzilla i bonica de les nímfes, Eurídice. Ella, no cal dir-ho, corresponia de cor, però passejant un bon dia, distreta, a la vora d'un riu, va trepitjar amb els seus peus nus la més verinosa de les serps, i aquest fet l'envià directament al món dels morts. Orfeu caminà perdut i desorientat durant mesos, cantant desesperat dia i nit la pèrdua de la seva estimada, fins que va arribar a una de les entrades de l'infern, el llac Arvern, on la força i bellesa del seu cant li va permetre fer allò que ningú, en teoria, no podia fer: baixar al món dels morts i intentar rescatar-ne Eurídice.

Això és el que jo anomeno avui "viatge iniciàtic," un viatge cap a la foscor més penetrant i temuda, un viatge cap a allò desconegut, que ens obliga, sovint a

contracor, a enfrontar-nos als perills més grans i, fins i tot, a un mateix, un viatge que ens converteix, passi el que passi, en persones noves i diferents (no necessàriament millors), un viatge com el que van fer Odisseu, Eneas o Ovidi (com a herois literaris), un viatge com el que els aconteixements del 14 de gener ens van obligar a fer a alguns de nosaltres. Va ser, gairebé també, com un viatge a través del temps (molts ho han recordat després), que ens va enfrontar amb la més oblidada i gratuïta de les barbàries, la que neix de la por cap a allò que és diferent del que estem acostumats a conèixer. Això és el que va passar a aquells policies i polítics, que no van entendre en cap moment (de fet, em sembla que alguns encara no ho han entés ara) què intentàvem fer davant del seu màxim representant i, per tant, ens ho van fer pagar, també físicament, fent-nos enfrontar a una cosa que no volíem ni desitjàvem, un viatge cap a la foscor, que ens ha de canviar.

Orfeu va anar fins al final del seu camí, va deixar bocabadats els ferotges guardians del Tàrtar i va arribar fins a la deessa que manava aquell regne de mort i foscor, Prosèrpina. Amb ella va pactar el retorn cap a la llum de la seva estimada Eurídice, però la dea li va imposar dues condicions: que Eurídice caminés sempre darrera Orfeu i que aquest no la mirés fins a ser altre cop a la superfície.

Aquest és el segon gran concepte que volia apuntar avui: el de la segona oportunitat. L'amor d'Orfeu per Eurídice fou tan pur, la seva capacitat d'expressar-lo a través del cant tant persuasiva i emocionant, que va convencer Prosèrpina. I la dea va fer, també, allò que mai no havia fet abans: donar una segona oportunitat a aquell amor.

Jo crec que la nostra universitat, després d'aquell viatge cap a la foscor del 14 de gener, ha d'iniciar avui el camí del retorn cap a la llum del dia. Jo no sé si hi ha déus, però encara que no existeixi cap Prosèrpina que ens la concedeixi, nosaltres mateixos hem de ser prou generosos amb la nostra història, amb allò que hem fet fins ara, amb el que representa a Catalunya i al món la nostra universitat, i amb el que, per la societat, ha de representar una universitat, com per no quedar-nos presoners de les

tenebres que ens han parat, com per buscar el camí de la superfície i renéixer de la força que ens doni la superació del viatge iniciàtic, com per donar-nos, en fi, una “segona oportunitat.”

He dit al començament que intentaria combinar un discurs emocional amb un de més racional, i ara m’hi posaré. Jo crec que aquesta segona oportunitat s’ha de fonamentar en un relançament clar de la nostra universitat en els marcs de referència que li són propis, i aquest relançament ha de ser el fruit d’establir clarament el nostre model de funcionament, i hem de fer-ho nosaltres mateixos, sense que ningú no ens imposi patrons de raonament o de conducta aliens a la nostra tradició. Amb tota la modèstia, i ja em perdonareu la gosadia, perquè no sóc jo la persona més indicada per fer proposicions de cap tipus, crec que això s’ha de produir a través dels següents punts clau, i deixeu-me no ser massa concret, però és que crec que no ha de ser avui el dia de la màxima concreció.

* No traïm els principis democràtics i de participació bàsica en què es fonamenta la nostra universitat.

* No intentem importar i implantar models universitaris d’altres societats, diferents de la nostra, que es mouen per paràmetres històrics, acadèmics, socials i econòmics molt diferents dels nostres.

* Intentem definir un nou model d’universitat on no es dupliquin ni tripliquin esforços i on tothom sàpiga quin és el seu lloc i el paper que hi ha de representar.

* Intentem que la cultura de la participació s’estengui molt més a tots els àmbits d’actuació, i no en marginem ningú.

* No caiguem en la temptació de pensar que un model de designació vertical de càrrecs i de càrregues facilitarà la feina a ningú. Siguem transparents en allò que volem decidir i expliquem-ne els motius i les raons.

* Simplifiquem els processos de presa de decisions: que els llocs de màxima responsabilitat de la universitat siguin elegibles lliurement i democràticament amb la màxima representativitat possible (no amb el sistema actual de col·legis d'electors o caucuses). Que això sigui així, però, no implica que les decisions s'hagin de prendre comunitàriament: qui ha estat escollit per manar ha de fer-ho sense haver de pensar que les seves decisions hauran de passar per tres sedassos diferents; però, al mateix temps, ha de saber que hi haurà mecanismes de control adequats i que, al final, sempre haurà de respondre davant de qui l'ha elegit, quan així se li demani.

* Retornem, en tots sentits, amb la nostra feina i les nostres actituds públiques i privades, la dignitat i el prestigi a allò que fem a la universitat, i que certs estaments de la societat semblen haver oblidat o no reconeixen. Obliguem-los a concedir a la feina que fem la importància i el reconeixement social que mereix i fem-los arribar les nostres reivindicacions i necessitats d'una forma clara i inequívoca perquè siguin ells els que hagin de limitar les prioritats. No ho fem nosaltres per ells.

* Fugim de la fragmentació i la dispersió i treballem per intentar que tots els integrants de la universitat se sentin implicats en aquest procés, sense oblidar que no podem demanar la lluna en un cove. Ha de quedar clar que en moments clau, tothom ha d'assumir la quota de responsabilitat que li pertoca i que ningú no ha de fugir d'estudi.

* Intentem que tots els qui treballen a la universitat puguin considerar la seva feina aquí com el pol fonamental de les seves activitats, i no una tasca subsidiària a la qual es dediquen les hores imprescindibles per fugir després cap a altres ocupacions. Convertim la universitat en el pol fonamental d'atracció de tot allò que fem, des d'un punt de vista científic i acadèmic. Prenem-nos-la seriosament, en cos i ànima.

* No caiguem en la temptació de pensar que la universitat és una mena de supermercat, on de tant en tant s'han de renovar les existències per fer més atractiva l'oferta al client. Millorem tot el que sigui susceptible de ser millorat, progressem en

l'adequació del nostre ensenyament a la nova gent que rebem, tinguem cura dels nostres llicenciats i no ens en desvinculem tan alegrement; alhora, estem atents a allò que de nou pot anar necessitant la societat que ens paga i a la que ens devem i no oblidem mai que una universitat és molt més que un conjunt canviant d'ofertes que s'ha de regir només per criteris mercantilistes de selecció en les seves normes d'actuació.

* Concedim-nos la valentia de ser sincers i de dir la veritat en aquest procés. No ens fem perdre el temps els uns als altres, ni li fem perdre a la gent que hi participa, amb falsos florentinismes. Diguem allò que pensem en llibertat i consciència, debatem-ho sense complexos i arribem a conclusions que ens permetin assegurar aquest relançament, aquesta segona oportunitat, amb les nostres pròpies paraules i amb els mecanismes que nosaltres mateixos ens atorguem, sense presses ni precipitacions, però, també, sense entretenir-nos massa.

La història d'Orfeu i Eurídice va acabar malament: tan impacient com estava per saber si Porsèrpina l'havia enganyat o no, just quan era a punt d'arribar a la llum, Orfeu va girar-se per mirar la seva estimada, i els seus ulls i mirades van trobar-se per darrera vegada. Eurídice fou arrossegada per sempre més cap a l'infern i Orfeu va acabar trossejat a mans de les dones tràcies, que ell havia menystingut.

Fem nosaltres, entre tots els que pertanyem a aquesta universitat, que la història de la nostra segona oportunitat acabi millor que la de Corneli Gal, l'amic de Virgili, i la d'Orfeu i Eurídice. Que la feina que fem a partir d'ara ens porti a retrobar la llum i la claror del dia, que vam perdre alguns una mica el 14 de gener i, sobretot, no mirem massa enrere durant el camí, perquè la "nostra Eurídice," i nosaltres amb ella, no hagi de viure per sempre més en la foscor de les tenebres.

I ja em sabreu perdonar l'hiperbòlic discurs, però és que sóc filòleg clàssic i, a més, tinc el vici de llegir poesia, i, per acabar, el 14 de gener feia tot just tres dies que era degà de la meva facultat de Filosofia i Lletres, i trobo francament injust, arbitrari, poca-solta i un punt irracional, el que ens van obligar a viure aquell dia, el que ha

vingut després i el que encara està per arribar.

Joan Gómez Pallarès
Degà de la Facultat de Filosofia i Lletres
Universitat Autònoma de Barcelona

Bellaterra, 20 de maig de 1999